

TEEMA-ARTIKKELIT

TYÖTTÖMIEN YHDISTYKSET SUOMESSA

Opportunistiset strategiat selviytymiskeinona

Jyrki Halme*

Johdanto

Artikkelissa tarkastellaan työttömien yhdistysten toiminnan organisointumista, ja yhdistysten toiminnan sisällöllistä muutosta 1990-luvun alusta nykypäivään. Muutos näkyi ensin yhdistysmuotoisen toimintatavan omaksumisena ja sen jälkeen vähitellen palvelutuotantoon orientoitumisena ja samalla hybridioorganisaatioille ominaisten toimintatapojen lisääntymisenä. Artikkelin keskeinen hypoteesi on, että työttömien kollektiivisella liikkeellä ja hybridisoitumisella ei ole varsinaista sisällöllistä yhteyttä, vaan näiden keskinäinen suhde välittyy osana yleisempää yhteiskunnallista ja kolmannen sektorin muutosta. Kolmas sektori ja yhdistykset alettiin nähdä 1990-luvun laman jälkeisen pitkittyneen työttömyyden oloissa palveluntarjoajina, työllistäjinä ja kuntien taloudellisen taakan vähentäjinä. (Ks. esim. Möttönen & Niemelä 2005; Ruuskanen ym. 2013.) Myös työttömien yhdistykset löysivät paikkansa tässä kehityksessä. Paikallisella tasolla toiminta keskittyi palveluiden tuottamiseen, kun taas työttömien edunvalvonta keskittyi valtakunnalliseen keskusjärjestöön. Uudenlainen palveluorientaatio muutti kuitenkin samalla myös työttömien yhdistysten identiteettiä.

* YTM Jyrki Halme on sosiologian jatko-opiskelija Jyväskylän yliopistossa. Sähköposti: jyrki.s.halme@jyu.fi

Työttömien yhdistysten kehitystä on mahdollista hahmottaa osana työväenluokkaisten liikkeiden kollektiiviseen toimintaan liittyviä erityispiirteitä. Tässä yhteydessä esille nousevat ennen kaikkea työttömien liikkeen toimintaa ohjanneet opportunistiset strategiat (Offe & Wiesenthal 1980). Käytännössä tämä on näkynyt suomalaisten työttömien yhdistysten toiminnan ja intressien mukautumisena yleisempiin yhteiskunnallisiin ja kolmatta sektoria koskeviin muutoksiin. Artikkelit etenee teoreettisten käsitteiden avaamisesta aineiston ja metodin esittelyyn, jonka jälkeen seuraa työttömien liikkeen organisoitumista koskevan empiirisen aineiston analyysi ja tulosten pohdinta.

Teoreettiset lähestymistavat – kolmannen sektorin muutos ja työttömien yhdistysten erityisluonne

Kolmas sektori käsitetään tässä yhteydessä kansalaisyhteiskunnan järjestäytyneeksi osaksi, mikä on näkynyt Suomessa toiminnan yhdistysmuotoisuutena (Ilmonen 2006, 105). Yhdistysmuotoisuus voidaan nähdä välineenä, jonka avulla laajemmat valtajärjestelmät välittävät intressejään kansalaisyhteiskunnan alueelle, jolloin valtion on ollut mahdollista toteuttaa kansalaisyhteiskunnan kautta erilaisia päämääriään (ks. Blom & Siisiäinen 1992). Tutkijoiden kesken vallitsee yksimielisyys siitä, että perinteinen kolmas sektori, kansalaisyhteiskunta ja vapaaehtoistoiminta ovat olleet viime vuosikymmeninä muutoksessa. Tämä on näkynyt erityisesti perinteiset sektorirajat ylittävien toimintamallien omaksumisena eli toiminnan hybridisoitumisena. Hybridisoitumistendenssiä ovat vahvistaneet hyvinvointivaltion säätelyn ongelmiin liittyneet teoreettiset muotoilut, jotka ovat synnyttäneet esimerkiksi työväenpuolueiden uudenlaisen strategisen näkemyksen ns. kolmannesta tiestä, joka on tarkoittanut kolmannen sektorin uudenlaista ja välittävää asemaa valtion ja markkinoiden välillä. (Billis 2010, 3, 7; ks. Giddens 1998.) Kolmannen sektorin on toisaalta uusliberalististen teorioiden mukaan nähty tarvitsevan markkinaehtoista ohjausta toimiakseen tehokkaasti. Euroopan Unionin politiikkaohjelmiin kuuluvissa hankkeissa sosiaalinen ulottuvuus on sisältynyt enemmän tai vähemmän osaksi laajempaa taloudellista viitekehystä, jolloin toiminnan taloudelliset perustelut ovat samalla korostuneet. (Harris 2010, 31.) Käytännön tasolla muutos on näkynyt kansalaisyhteiskunnan toimijoiden toiminnan painopisteiden siirtymisenä edunvalvonnasta palvelutuotantoon, mikä on lopulta edellyttänyt uusia organisatorisia järjestelyjä ja toimintamallien omaksumista muilta sektoreilta (ks. Saukkonen 2013, 14–15). Toisaalta taas julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan välillä ei ole edes nähty olevan pysyviä ja jyrkkiä rajoja (ks. Giddens 1998,

79–80). Sektorirajat ylittävät vaikutukset eivät nekään ole aina suoraviivaisia, sillä kolmannen sektorin markkinaehtoistuminen on tapahtunut paljolti julkishallinnon muutoksen kautta, joka puolestaan on saanut vaikutteita yksityisen sektorin toimintalogiikasta (Saukkonen 2013, 19; ks. Tiihonen 2000; Temmes & Kiviniemi 1997).

Optimistisimpien näkemysten mukaan hybridisoitumiseen liittyvä yhdistystoiminnan ammatillistuminen ja uudelleen organisoitumiseen liittyvä tehokkuus edistävät organisaatiolle tärkeiden asioiden ajamista ja kansalaisyhteiskuntaroolia. Samalla on tuotu esiin, että toiminnan mahdollistamiseksi on oltava valmis tekemään kompromisseja. Eri toimijoiden kanssa sovitellut intressit nähdään tällöin pragmaattisena ratkaisuna, joka ei vaaranna suhdetta organisaation jäseniin ja muuhun yhteisöön. (Billis 2010, 11; ks. Bubb 2007, 16.) Kolmannen sektorin vahvuuksina palveluntuottajina on pidetty myös oman alan syvää substanssiosaamista ja asiantuntemusta (Ruusuvuori & Saukkonen 2011, 186). Kriittisimpien näkemysten mukaan vapaaehtoissektori on kuitenkin vaarassa ”menettää sielunsa”, kun se omaksuu toimintatapoja muilta sektoreilta. Tällä tavoin on ehkä mahdollista saavuttaa hetkellisesti tärkeitä resursseja ja vaikutusvaltaa, mutta samalla on vaarana että organisaatio menettää alkupe-
räiset arvonsa, tehtävänsä ja vapaaehtoistoiminnan ideaaliin palautuvan luonteensa. (Billis 2010, 10; ks. hybridisoitumisen kritiikistä Haugh & Kitson 2007.) Aila-Leena Matthies (1999, 40-45) on puhunut tässä yhteydessä kolmannen sektorin ekonomistisesta modernisaatiosta, jossa eettisen lähtökohdan sijaan korostuvat taloudelliset arvot sekä toiminnan määrällinen arviointi.

Työttömien mobilisaatiota on tutkittu viime vuosina eurooppalaisella, eri maita vertailevalla tasolla ja myös osana eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden yleisempää kehitystä. Vähäisemmälle huomiolle on jäänyt tutkimus, joka ottaa huomioon työttömien kollektiivisen toiminnan mahdolliset systeemiset erityispiirteet. (Ks. työttömien liikkeiden viimeisimmästä tutkimuksesta Ciugni 2010; Chabanet & Faniel 2012.) Työttömien liikkeitä tarkasteltaessa onkin löydettävissä joitain erityispiirteitä, jotka erottavat ne muista yhteiskunnallisista liikkeistä. Tätä eroa on mahdollista tarkastella Claus Offen ja Helmut Wiesenthalin (1980) kollektiivisen toiminnan kaksoislogiikan käsitteen avulla. Käsite kritisoi erityisesti näkemystä, jonka mukaan liberaaleissa demokratioissa muodollinen osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan tarkoittaa samalla automaattisesti myös mahdollisuuksien tasa-arvoa ja häiriötöntä intressinmuodostusta (Offe & Wiesenthal 1980, 68; pluralistisen intressikonseptin kritiikistä yleensä ks. Siisiäinen 1986). Malli perustuu käsitteelliseen eroon työväenluokkaisen ja kapitalistisen intressinmuodostuksen välillä, jota yleistasoisempi kolmannen sektorin tai edes muiden marginaalisten yhteiskunnallisten ryhmien

ja kollektiivisten liikkeiden tutkimus ei välttämättä tavoita. Erotuksena monologisesta kapitalistisesta intressinmuodostuksesta (joka ei tarvitse yhteiskunnallisia liikkeitä päämääriensä saavuttamiseen), työväenluokkainen intressinmuodostus tapahtuu jatkuvaluonteisen, kollektiiviseen liikkeeseen perustuvan dialogisen prosessin kautta. (Offe & Wiesenthal 1980, 91.)

Työväenluokkaiset intressit pääsevät paradoksaalisesti esille vain siinä määrin, missä niitä on onnistuttu liikkeen organisoitumisprosessin myötä muotoilemaan uudelleen. Vähän valtaa omaavien yhteiskunnallisten ryhmien organisaatiot yleensäkin rakentuvat tavalla, jossa ne samanaikaisesti sekä ilmaisevat että muokkaavat jäseniensä intressejä. (Emt., 79; ks. myös Piven & Cloward 1979.) Työnantaja- ja elinkeinoelämän järjestöt ovat tässä suhteessa etuoikeutetussa asemassa johtuen siitä, että valtio on itse riippuvainen pääoman kasautumisprosessista. Markkinoiden monologinen intressi mahdollistaa tällöin sen, että ne voivat ajaa etujaan epäsuoran, talouden kenttään liittyvän kontrollin kautta. (Ks. Lindblom 1977, 172.) Tästä perusorientaatiosta on seurauksena, että työväenluokkaiset liikkeet joutuvat kollektiivisessa toiminnassaan turvautumaan opportunistisiin strategioihin. Tämä tarkoittaa käytännössä ”tarttumista kaikkiin taktisiin mahdollisuuksiin välittämättä periaatteista”. (Offe & Wiesenthal 1980, 104.)

Artikkelin aineisto ja menetelmät

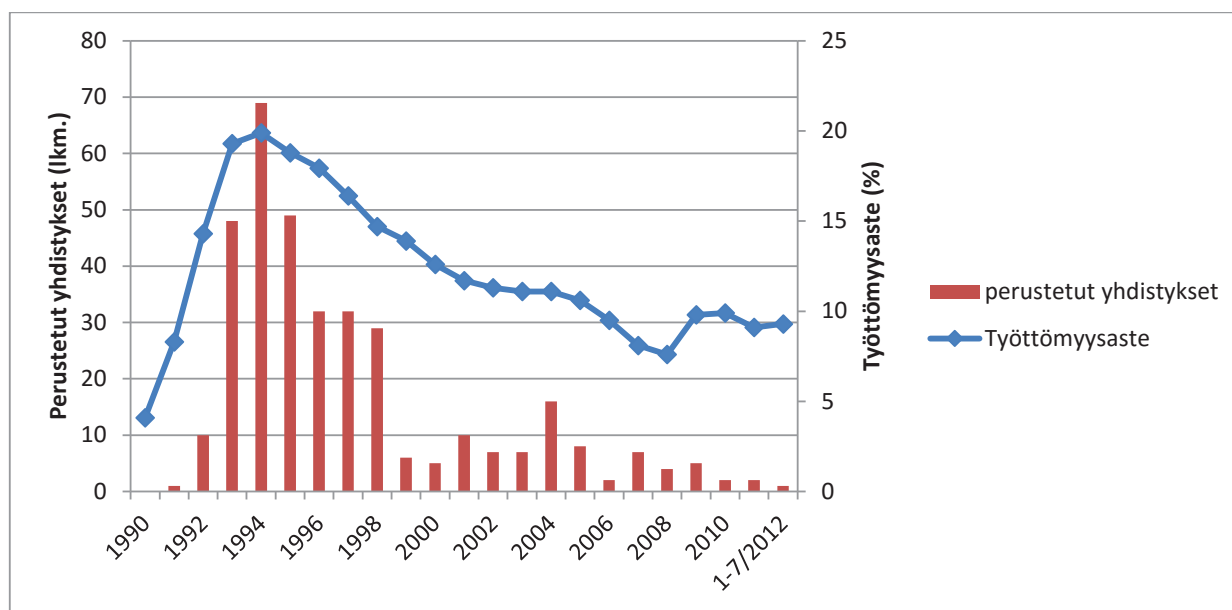
Artikkelin tarkoituksena on tarkastella sitä tapaa, jolla suomalaiset työttömien yhdistykset tulivat osaksi suomalaista yhteiskuntaa 1990-luvun laman yhteydessä ja kuinka niiden toiminta on muuttunut ja saanut uusia sisältöjä. Artikkelissa tarkastellaan tähän liittyen myös yhdistysten tekemiä strategisia valintoja ja niiden merkitystä niiden roolille kansalaisyhteiskunnan toimijoina. Artikkelin monipuolinen aineisto on kerätty osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusprojektia ”Työtä vailla olevien mahdollisuuksien uudelleenrakentuminen Suomessa 1990-luvulta alkaen”¹. Työttömien yhdistyksille vuosien 2012-2013 vaihteessa tehtyyn kyselyyn vastasi 96 yhdistystä 356 löydetyn yhdistyksen kokonaisjoukosta (kyselyn mahdollistaneet yhteystiedot löydettiin 155 yhdistykseltä). Tämän lisäksi artikkelissa hyödynnetään tutkimusprojektin yhteydessä kerättyjä yksittäisten työttömien yhdistysten ja työttömien valtakunnallisen keskusjärjestön arkistomateriaaleja ja avainhenkilöiden haastatteluja, työttömyyteen liittyviä asiakirjoja ja sanomalehtiartikkeleita. Työttömien liikkeen yleistä organisoitumista kuvataan Patentti- ja Rekisterihallituksen yhdistysrekisterin, työttömyyttä koskevien tilastojen ja Helsingin

Sanomien artikkelien kautta. Työttömien yhdistysten käytännön toimintaa ja toiminnan sisältöjä tarkastellaan työttömien valtakunnallisen keskusjärjestön ja paikallisyhdistysten aktiivien haastattelujen, yhdistysten dokumenttien, hallitusten pöytäkirjojen, historiikkien ja sanomalehtiartikkelien avulla.

Monitahoisen tutkimuskohteen hahmottamisessa käytetään aineistotriangulaatiota, jonka avulla on mahdollista hahmottaa yhdistysten toiminnan laadullisia muutoksia. Tämä tarkoittaa käytännössä toisiaan täydentävien, niin määrällisten kuin laadullistenkin aineistojen yhdistämistä. (Ks. Yin 2009, 114-118; Laine ym.2007, 24-26.) Tässä yhteydessä keskeiselle sijalle nousevat yhdistysten toiminnan sisältöihin liittyvät muutokset ja suhde muuttuvaan kolmanteen sektoriin. Tarkoituksena on lopulta muodostaa kokonaiskuva, jonka avulla on mahdollista ymmärtää työttömien yhdistysten ja muuttuvan kolmannen sektorin dynaamista suhdetta ja tämän suhteen vaikutusta työttömien yhdistyksiin niin kansalaisyhteiskunnan toimijoina kuin intressiorganisaatioina.

Työttömien yhdistykset Suomessa 1990 – 2012

1990-luvun alussa suomalaista yhteiskuntaa ravisteli syvä taloudellinen lama. Reaktiona räjähdysmäisesti kasvaneeseen työttömyyteen työttömät alkoivat järjestäytyä eri puolilla maata. Työttömyyden kasvu ja siihen liittyvä sosiaalinen kriisi johtivat työttömien yhdistysten perustamisinnostukseen. Innostus kulminoitui vuoteen 1994, jolloin perustettiin 69 uutta työttömien yhdistystä (ks. kuvio 1). Kaiken kaikkiaan 1990-luvulla perustettiin työttömien yhdistyksiä 276 kappaletta². Työttömien yhdistysten keskusjärjestönä, ja valtakunnallisena edunvalvojana alkoi toimia 1992 perustettu Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö (TVY ry). Työllisyystilanteen vähittäinen parantuminen näkyi kuitenkin nopeasti uusien yhdistyksien vähenevässä perustamisinnossa. Työttömien yhdistykset ovat kuitenkin tästä lähtien olleet vakiintuneita toimijoita suomalaisessa yhteiskunnassa, integroituen yhteiskuntaan erityisesti yhdistysmuotoisen ja jokseenkin säännellyn toiminnan kautta niin paikallisella kuin valtakunnallisellakin tasolla.

Kuvio 1. Työttömyyden kehitys suhteutettuna työttömien yhdistysten syntyyn 1990–2012. (Lähteet: Siisiäinen ym., 2014, 59; Patentti- ja Rekisterihallituksen yhdistysrekisteri ja Työ- ja Elinkeinoministeriö, TEM.)

Työttömien yhdistysten syntyhistoriaa

Työttömien liike oli olemassa Suomessa jo ennen 1990-luvun lamaa. Toiminta tapahtui 1970-luvulla erilaisissa ammattiyhdistysten tukemissa valtuuskunnissa. Välittävänä organisaationa toimi Valtakunnallinen Työttömien Valtuuskunta jonka tavoitteena oli parantaa työttömyysturvaa ja poistaa työttömyys (Siisiäinen ym. 2014, 59). 1980-luvulla työttömät järjestivät Metalliliiton ja SAK:n kansandemokraattiryhmän tukeman Valtakunnallisen Työttömien Valtuuskunnan avulla nälkälakkoja ja muita mielenilmauksia, radikaaleimpana vaatimuksena hallituksen asettaminen valtakunnanoikeuteen perustuslain 6. pykälän rikkomisesta. Toiminnassa mukana olleet ihmiset toimivat tällöin vielä aktiivisesti eri ammattiosastojen työttömien toimikunnissa. Järjestäytymistä ja rekisteröitymistä yhdistyksiksi ei kuitenkaan katsottu tarpeelliseksi, sillä sen katsottiin olevan myönnytys sille, että työttömyys oli tullut jäädäkseen. (Karensisanomat 1/1983; Siisiäinen ym. 2014, 60.)

1990-luvun alussa alkanut lama koetteli erityisesti SAK:n alaisiin ammattiliittoihin kuuluvia vaatetus-, rakennus- ja metalliteollisuuden työntekijöitä. Samaan aikaan yhteiskunnalliset jännitteet alkoivat kasvaa ja valtiovallan taholta esitettiin useita kansalaisten yhdistymistä, vaikuttamista ja oikeuksia väheksyviä puheenvuoroja. (Siisiäinen ym. 2014, 61.) Ammattiyhdistysliike reagoi muuttuneeseen tilanteeseen ja alkoi vaatia työttömien toimikuntien

rekisteröitymistä yhdistyksiksi toiminnan organisoimiseksi ja rahoituksen saamiseksi. Ay-aktiivit kiersivätkin vuosina 1990–1991 laajasti Suomea työttömien mobilisoimiseksi. (Haastattelu, Lea Karjalainen TVY ry, 2012 & 2013.) Lokakuussa 1991 SAK järjesti joukkomielenosoituksen, johon osallistuivat kaikki palkansaajajärjestöt. Silloiset työttömät olivat vielä lähes kaikki ammattiliittojen jäseniä. (Ks. Kortelainen 2012, 9.)

Valtakunnallinen Työttömien Valtuuskunta rekisteröitiin yhdistykseksi vuonna 1992, jolloin nimeksi tuli Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö TVY ry. TVY ry:n tavoitteiksi asetettiin työttömien edunvalvonta, työllisyyden parantaminen vaikuttamalla työllisyyspolitiikkaan, työttömien toimeentulon parantaminen ja paikallistoimikuntien (myöhemmin yhdistysten) harjoittama sosiaalinen toiminta. (Karensisanomat 1992/2; TVY ry:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 1992.) Paikallista työttömien toimintaa alettiin samalla muuttaa yhdistysmuotoiseksi. Yhteydet ay-liikkeeseen, valtiokirkkoon ja viranomaisiin koettiin heti alussa tärkeiksi toiminnan kannalta. Samalla kuitenkin korostettiin TVY ry:n puolueettomuutta, ja esitetty idea työttömien intressejä ajavasta puolueesta hylättiin. Vuosina 1994–1995 perustettiin yhteensä 110 uutta paikallista työttömien yhdistystä (ks. kuvio 1.).

TVY ry:n jäsenlehti Karensisanomat (1993/1) esitteli erilaisia työttömien yhdistyksiä ja niiden toimintaa ympäri Suomea (Lahti, Pori, Kuopio, Turku, Tornio, Etelä-Karjala, Keski-Suomi, Tornio, Tampere, Hyvinkää ja Nurmes). Tältä pohjalta voi rakentaa kuvan tuon ajan tyypillisestä yhdistyksestä: suurin osa yhdistyksistä oli saanut tilat toimintaansa varten kaupungilta. Tiloissa oli yleensä kahvila, ruokala, kirpputori sekä paja- ja ompelutoimintaa. Suurimmassa osassa henkilöstö oli saatu palkattua työllistämisvaroin, osa toimi vielä kokonaan vapaaehtoisvoimin. Toiminnan kuvauksissa esiintyi yleisimmin kokoustoiminta, työttömien neuvontapalvelut ja erilainen virkistystoiminta kuten liikunta- ja harrastuskerhot. Tärkeimpiä yhteistyötahoja olivat tässä vaiheessa kaupunki, seurakunta ja työvoimatoimisto. Varsinaista edunvalvontaa ja poliittista toimintaa ei mainita yhdessäkään paikallisyhdistyksen kuvauksessa. Ennen kaikkea vertaistuen ja työttömyyteen liittyvän yhteisen kokemuksen jakaminen ja käsitteleminen nousivat vahvasti esille. (Luhtakallio & Siisiäinen 2012, 120; Nylund 2000, 102; haastattelu, Lea Karjalainen TVY ry, 2012 & 2013.) Toiminta keskittyikin ennen kaikkea työttömyyden yksilötaisoisten negatiivisten ja passivoivien vaikutusten ehkäisemiseen (ks. Luhtakallio & Siisiäinen 2012, 119, 126; Siisiäinen ym. 2014, 64). Poliittinen toiminta torjuttiin myös valtakunnallisessa keskusjärjestössä TVY ry:ssä: ”Me ollaan poliittisia, mutta vain sillä tavalla, että me ollaan työttömien asialla. Totta kai puolueet kosiskelee meitä ja tekee voitavansa pystyäkseen nielemään meidät. Siihen

me ei lähdetä”. (Helsingin Sanomat, TVY ry:n yhdistysaktiivi, 21.1.1994.) TVY ry:n vuosikokouksessa oli päätetty, ettei työttömien puoluetta perusteta vaan eduskuntaan pyritään mahdollisesti muiden puolueiden listoilta. Yhteistyön tekeminen ja työttömien edustaminen erilaisissa elimissä muodostuikin ensisijaiseksi päämääräksi suoraan poliittiseen toimintaan verrattuna. Työttömät halusivat yhdistyksen jäsenen eduskunnan valiokunnan asiantuntijajäseneksi silloin, kun käsittelyssä olivat työttömiä koskevat asiat. (Helsingin Sanomat 26.3.1994.)

Työttömien liikkeen vähitellen saadessa näkyvyyttä myös valtiovallan taholta alettiin lähestyä keskusjärjestö TVY ry:tä. Työministeri Ilkka Kanerva ehdotti työttömien kiireellistä jatkokouluttamista, mutta TVY ry:n silloinen puheenjohtaja tyrmäsi vielä ajatuksen, koska ”jos tähdätään vain koulutukseen ilman työpaikkojen luomista, Suomessa on kohta maailman korkeimmin koulutetut työttömät. [...] Ylivoimainen enemmistö työttömistä haluaisi vain tehdä sitä mitä tähänkin asti eli työtä”. Poliitiikkaa kohtaan oli tunnettu suurta epäluottamusta jo alusta asti: ”politiikan vaara on suuri, ja harva se päivä joku vaatii oman työttömien puolueen perustamista. Mutta meidän täytyy säilyttää riippumattomuus joka suuntaan”. (Helsingin Sanomat, 20.02.1992.)

Marraskuun 4. päivänä 1993 Helsingissä järjestettiin kuitenkin suurmielenosoitus, joka kokosi suurimpien arvioiden mukaan kaduille 20 000 ihmistä protestoimaan työttömyyttä ja sosiaaliturvan leikkauksia vastaan. Tapahtuma oli yksi itsenäisen Suomen suurimmista joukkomielenosoituksista ja osoitti, että ammattiyhdistysliike toimi vielä tässä vaiheessa tärkeänä poliittisena välittäjänä työttömien liikkeelle suomalaisen valtio-orientoituneen, korporatistisen toimintatavan kautta. (Siisiäinen ym. 2014, 61–62.) Työttömät vaativat mielenosoituksessa, että kunnilla ja valtiolla olisi velvollisuus työllistää pitkäaikaistyöttömät (Karenssisanomat 1994/1). Murrostorstaissa mukana olleiden aktiivien näkemyksen mukaan mielenosoitus järkytti siinä määrin suomalaista yhteiskuntaa, että se nähtiin jopa turvallisuusriskinä ministeriöissä ja valtioneuvostossa. Ministeri Kanerva allekirjoittikin syyskuussa 1993 TVY ry:n ensimmäisen valtioneuvoston joka oli tarkoitettu yhdistysten toiminnan rakentamiseen. (Karenssisanomat/1 2012, 4.) Ammattiyhdistysliikkeelle näyttää kuitenkin riittäneen yksi joukkovoiman osoitus, eikä se osoittanut vastaavanlaista kiinnostusta työttömien liikkeen tukemiseen enää 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Suomen Sosialidemokraattisen puolueen ja Vasemmistoliiton osallistuttua Paavo Lipposen johtamaan ns. sateenkaarihallitukseen (1995–1999), muuttui myös ay-liikkeen työttömien liikkeelle antama tuki muodollisemmaksi, ennemminkin jokapäiväisten toimintaedellytysten mahdollistamiseksi. (Luhtakallio & Siisiäinen 2012, 115; Siisiäinen ym., , 62.)

Monelle yhdistysaktiiville se, ettei murrostorstain voimainnäyttöä seurannut mitään sen konkreettisempaa vaikutti kokemuksena siihen, että yhdistystoiminta jätettiin kokonaan. Moni vannoi, ettei ”tällaista reissua enää koskaan tehdä”. (Kortelainen 2012, 16.) Vielä vuonna 1995 TVY ry:n oli tarkoitus järjestää mielenosoitus hallituksen kaavailemia työttömyysturvan leikkauksia vastaan, mutta Sosialidemokraattien ja Vasemmistoliiton hallituskumppanuus leikkasi näiltä aikomuksilta kärjen. Saman aikaan myös ammattiyhdistysliikkeen tuki työttömien liikkeelle kyseenalaistui. Keskusliitto SAK oli ilmoittanut, että sen tuki jatkossa riippuisi TVY ry:n itsensä asettamista tavoitteista. Suurmielenosoituksen sijasta päätettiin järjestää työttömyysseminaari seuraavaksi syksyksi Turkuun. Seminaarin järjestämiseksi saatiin Työministeriöltä avustus. (Helsingin Sanomat, 2.7.1995.) Nyt oli kuitenkin ”karvaasti petytty Lipposen hallitukseen, ay-liikkeen toimintaan ja Tupoon”. Myös Turussa järjestetty seminaari osoittautui pettymykseksi osanottajien vähäisen määrän vuoksi. (Karenssisanomamat 1995/5.)

Mielenilmauksista ei kuitenkaan oltu vielä täysin luovuttu. Työttömien itsenäisyyspäivän mielenosoitus, joka oli suurin tapahtuma sitten murrostorstain, järjestettiin Helsingissä 6.12. 1995. Samalla esitettiin ehkä koko TVY ry:n ja työttömien liikkeen historian radikaalein poliittinen vaatimus: TVY ry:lle vaadittiin pääsyä mukaan tulopoliittisiin neuvotteluihin, jolloin nykyinen korporatistinen kolmikanta korvattaisiin ”nelikannalla”. Sinänsä legitiimiksi koettu vaatimus oli kuitenkin täysin epärealistinen. Usko tähän rakoili jo työttömien itsensäkin keskuudessa: ”TVY ry:n puheenjohtajan huhuilu nelikannan perään taitaa kaikia kuuroille korville niin kauan kuin TVY ei ole uskottava painostusjärjestö” (Karenssisanomamat 1995/6, TVY ry:n yhdistysaktiivi). Perinteiset poliittisen kentän jakoihin perustuvat liittoutumismahdollisuudet, jotka olivat vaihdelleet talouden tilanteen, työttömyysasteen ja hallituskoalitioiden mukaan, alkoivat näyttäytyä tässä vaiheessa yhä epävarmemmilta vaihtoehdoilta työttömien liikkeen tavoitteiden kannalta.

Työttömien yhdistysten muuttuva rooli 1995 – 1998

Rekisteröityminen ja yhdistysmuotoisuuden tuoma legitiimi asema mahdollistivat työttömien liikkeen selviämisen muuttuneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Se satoi samalla työttömien yhdistykset osaksi yleisempää kolmannen sektorin kehitystä. Kuten edellä tuotiin esille, työministeri Ilkka Kanerva oli allekirjoittanut TVY ry:lle ja jäsenyhdistyksille ensimmäisen valtionavun jo vuonna 1993. Yhteisvastuukeräyksen avulla tuettiin vuosina 1993–95 jäsenyhdistyksiä, ja TVY ry:n ja suurimpien yksittäisten yhdistyksien RAY-avustuk-

set käynnistyivät vuonna 1995. Rahaa kuitenkin jaettaisiin ainoastaan määrämuotoiselle toiminnalle eli rekisteröityneille yhdistyksille. (TVY ry, hallituksen kokouksen pöytäkirja 12.04.1994.) TVY ry:n tehtäväksi tuli valvoa ja ohjeistaa yksittäisiä yhdistyksiä RAY:n ja Työministeriön avustuksien käytössä (TVY ry, hallituksen kokouksen pöytäkirja 26.8.1994). Alkuaikoina jokainen yhdistys sai kolmivuotisen avustuksen, mutta vain muutama yhdistyksistä sai käyntiin sellaista toimintaa, että myös jatkorahoitus olisi varmistettu. Tähän liittyvä ammatillisuuden vaatimus muokkasi omalta osaltaan koko työttömien yhdistysten kenttää. Erilaisiin projekteihin ja hankkeisiin osallistuminen tarkoitti samalla sitä, että yhdistysten täytyi päästä yhteistyökumppaneiden ja rahoittajien kanssa yhteisymmärrykseen toiminnan päämääristä. RAY:n rahoittamissa projekteissa keskityttiinkin lähinnä työttömien elämänhallintaan, kuten esimerkiksi vuonna 1998 käynnistyneessä valtakunnallisessa ”Elämä Hallintaan”- projektissa. Yhtenä konkreettisenä saavutuksena TVY ry sai aikaisemman hankkeen kautta ”lobattua” lakiuudistuksen, joka mahdollisti pitkäaikaisesti työttömien tukityöllistämisen yhdistelmätuella. (Karenssisanommat 2012/1, 4.)

TVY ry keskittyi 1990-luvun puolivälissä ennen kaikkea edunvalvontaan ja jäsenistön edustamiseen kansallisella tasolla. Sen onnistuikin päästä työttömien edustajaksi erilaisiin valiokuntiin, komiteoihin ja ministeriöiden ja eduskuntaryhmien tapaamisiin. TVY ry:n toiminta vuonna 1996 (TVY ry:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 12.6.1996) koostui mm. seuraavista asioista: EU:n ruoka-avun koordinoiminen yksittäisille yhdistyksille, osallistuminen EAPN:n eli Euroopan Köyhyyden Vastaisen Verkoston toimintaan, osallistuminen ENU:n eli Euroopan Työttömien Verkoston vuosikokoukseen jäsenenä, erilaisien hankkeisiin osallistumista ja niihin liittyvää hallinnointia, sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokouksiin osallistumista, osallistuminen sosiaali- ja terveysvaliokunnan ja työllistämisasiain neuvottelukunnan kokouksiin, tiedottamista aikuisten ammattitutkinnoista, ympäristöön liittyvään työllisyyskampanjaan osallistumista jne. Myös paikallisyhdistykset osallistuivat aktiivisesti erilaisiin hankkeisiin ja projekteihin. Raha-automaattiyhdistyksen aluerahaa oli käyttänyt 85 yhdistystä 25.11.1996 mennessä (TVY ry:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 25.11.1996).

TVY ry:stä oli siten tullut 1990-luvun loppupuolelle tultaessa puolivaltiollinen järjestö, joka sai osittaisen mandaatin edustaa työttömiä korporatistisissa elimissä. Edustamisesta oli samalla tullut sekä kansallista että kansainvälistä. (Siisiäinen ym. 2014, 66.) TVY ry sai hankittua toiminnalleen merkittäviä organisoitumiseen liittyviä resursseja ennen kaikkea erilaisten hankkeiden ja muun ulkopuolisen rahoituksen kautta. Työttömien yhdistysten kentällä oli tapahtunut samalla myös polarisoitumista. Työttömien liikkeestä oli jäljellä vain jok-

seenkin etäiseksi koettu valtakunnan tasolla toimiva keskusjärjestö ja uudessa hanke- ja rahoitusmaailmassa pärjäävät tehokkaat yhdistykset³. Hanketoimintaan osallistuminen oli edellyttänyt järjestöjen ammatillistumista ja karsinut tässä suhteessa ”heikkoja” yhdistyksiä. Uudet toiminnan mahdollistavat rahoitusmallit ja niihin kuuluvat velvoitteet muuttivat samalla työttömien yhdistysten toiminnan sisältöjä ja yhdistysten identiteettiä.

Kolmannen sektorin muutos ja työttömien yhdistysten uusi identiteetti

Vuonna 1995 käynnistyi Suomessa myös EU:n ensimmäinen rakennerahastokausi. EU:n subsidiariteettiperiaatteen mukaisesti toimivaltaa tuli siirtää keskushallinnosta mahdollisimman lähelle paikallisia toimijoita ja kansalaisia. Samalla Euroopan sosiaalirahastosta tuli tärkeä järjestöjen ja yhdistysten toiminnan rahoittaja (Ruuskanen ym. 2013, 19; ks. esim. Wrede 2006). EU-tuen lisäksi otettiin vuonna 1998 käyttöön yhdistelmätuki, jonka syntymisessä työttömien keskusjärjestö TVY ry oli ollut mukana. Tuki oli suunnattu erityisesti kolmannen sektorin organisaatioiden työllistymistä tukevaan toimintaan. (Ruuskanen ym. 2013, 19-20.) Laman jälkeen työvoimapolitiittisten toimenpiteiden avulla työllistettiin yksityisellä ja kolmannella sektorilla yhteensä n. 25 000 ihmistä vuositasolla (Harju 2000, 14). Kolmannen sektorin työvoima kasvoikin Suomessa yli 70 % vuosina 1990–2011. Samalla työnantajina toimivien järjestöjen määrä oli kaksinkertaistunut. (Ruuskanen ym. 2013, 17-18.) Tämä johti myös ammatillisesti koulutetun ja pätevän henkilöstön, kuten talous- ja henkilöstöhallinnon osaajien lisääntyneeseen tarpeeseen palvelutuotannon osuuden kasvaessa osana yhdistysten toimintaa (ks. Ruusuvirta & Saukkonen 2010, 156–163).

Kolmannen sektorin uusi palkkatyörooli ja sen mahdollistavat julkiset tuet tekivät järjestöistä houkuttelevia yhteistyökumppaneita myös kuntien palvelutuotannon näkökulmasta (Ruuskanen ym. 2013, 19; ks. Möttönen & Niemelä 2005)⁴. Erityisesti sosiaalialan järjestöjen työvoima kasvoi samanaikaisesti yhdistelmätuen käyttöönoton kanssa. Kolmannen sektorin organisaatiot oli alettu myös nähdä 1990-luvun laman jälkeen ratkaisuna pitkäaikaistyöttömyyden ongelmaan. (Ruuskanen ym. 2013, 19-20.) Tämä kehitys pantiin merkille myös työttömien yhdistyksissä, jonka seurauksena paikalliset työttömien yhdistykset integroituivat yhteiskuntaan yhä tiiviimmin työvoimapolitiittisten palvelujen tarjoajina. Paikalliset työttömien yhdistykset työllistivät esimerkiksi vuonna 1998 noin 2000 pitkäaikaistyötöntä. Aktiivisimmat yhdistykset tekivät tämän johdosta Työministeriölle esityksen siitä, että työttömien yhdistykset sidottaisiin tiiviimmin työvoimahallintoon. Pitkäaikaistyöttömien työllistäjinä

ja kouluttajina työttömien yhdistykset pitivät itseään jo hallinnon apueliminä. Esitys kuitenkin torjuttiin. (Helsingin Sanomat, 7.10.1998.)

Samalla myös työttömien yhdistysten oma näkemys omasta yhteiskunnallisesta roolistaan ja identiteetistään oli muuttunut. TVY ry:n tiedottaja kertoi Helsingin Sanomissa (5.8.1996) kuinka presidentti Martti Ahtisaari oli NMKY:n satavuotisjuhlassa Oulussa puhunut ”voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen työllistävästä mahdollisuudesta” ja kuinka ”kansalaisyhteiskunta nähtiin uutena mahdollisuutena markkina- ja tuotantosektorin ja valtion välillä”. Karenssisanomien pääkirjoituksessa (1996/3) todetaan, kuinka ”työttömien ruokailupisteet, työpajat, omaehtoinen kouluttautuminen, oma terveydenhoito, omat liikunta- ja kulttuuriharrastukset muiden muassa luovat viralliselle yhteiskunnalle rinnakkaista yhteiskuntaa. [...] Yhteiskunnan suurimpana vaihtoehtoryhmänä työttömät muodostavat merkittävän kansalaisyhteiskunnan lohkon. Mikä merkittävintä, näissä projekteissa syntyy työpaikkoja enemmän kuin virallinen yhteiskunta pystyy tarjoamaan”. Työttömien yhdistysten identiteetin hahmottaminen alkoi vähitellen olla yhä vaikeampaa monelle toiminnassa mukana olleille. Jäsenlehti Karenssisanomissa (1999/1) käytiin keskustelua siitä, että TVY ry oli unohtanut työttömien edunvalvonnan ja muuttunut sosiaalialan järjestöksi. Jo aikaisemmin oli ihmetelty sitä, miksi keskusjärjestö osallistuu kirkon ja Pelastusarmeijan reviiirille ruokkimalla ja vaatettamalla köyhiä (Karenssisanomien 1995/5).

2000-luvun alkuun tultaessa työttömien yhdistykset profiloituivat erityisesti työnantajina. TVY ry:n jäsenyhdistykset käyttivät kaikkiaan kolmeatoista erilaista työllistämistukimuotoa, jotka muodostuivat erilaisista yhdistelmistä Kelan, Työministeriön ja EU:n sosiaali- ja rakennerahastoista. Eniten varoja tuova toiminta muodostui tähän aikaan erityisesti kierrätyksen ympärille⁵. (Ks. Siisiäinen ym. 2014, 70.) Työttömien yhdistyksiä perustettiin 2000-luvulla enää muutaman yhdistyksen vuosivauhdilla ja 2010-luvulla vain 1–2 yhdistystä vuodessa eli selvästi vähemmän verrattuna toimintansa lopettaviin yhdistyksiin (emt., 73). Tänä aikana tapahtuneet työttömyyttä koskevat lakimuutokset ja erilaiset asetukset vaativat samalla työttömien yhdistyksiltä muutoksiin sopeutumiseen vaadittavaa ketteryyttä (ks. Karenssisanomien 1/2013)⁶. TVY ry:n pitkäaikainen puheenjohtaja totesi, että ”vuonna 1995 RAY alkoi rahoittaa yhdistyksiä. RAY antaa tukea vieläkin niille, joilla on meneillään hyviä kehittämishankkeita. Aluksi oli omatoimisuusavustus ja kun se lopetettiin 60–70 yhdistystä kaatui, tapahtui esimerkiksi kavalluksia. Tämän jälkeen tuli se työllisyyspoliittinen avustus, jonka jälkeen yhdistyksiä on taas mennyt konkursiin”. (Karjalainen, haastattelu 2.8.2012.)

Vuosina 2008– 2012 vain joka viidennes työttömien yhdistys onnistui kas-

vattamaan jäsenmääräänsä (Siisiäinen ym. 2014, 77). Jäsenmäärän lasku liittyi myös yhdistysten ikärakenteeseen. Yhdistysaktiivit alkoivat eläköityä, ja erityisesti nuoria työttömiä oli yhä vaikeampaa saada kiinnostumaan toiminnasta⁷. Yhdistystoimijoiden arki oli myös vuosien saatossa muodostunut taisteluksi rahasta. Rahoituskriteerien täyttäminen vaati samalla yhdistyksiltä toimintatapojen omaksumista muilta sektoreilta ja uudenlaista identiteettiä. Rahan roolia yhdistyksien toiminnassa on kuvattu yhdistysaktiivin toimesta mm. näin (Kortelainen 2012, 31–33):

”Toiminnan tärkeyden perusteleva rahoittajille on vienyt voimia varsinaisesta asiakastyöstä koko yhdistyksen historian ajan. [...] Esimiesten pidempiaikaiseen palkkaamiseen ei ollut rahaa ja se oli vuosikausia vapaaehtoistyön varassa. Toimijoilta edellytetty omavastuuosuus aiheutti myös harmaita hiuksia. Kolmannen sektorin verotus on ollut kummallinen kuvio koko ajan, josta saa ristiriitaista tietoa esimerkiksi verottajalta. Pahimmillaan toiminta on tulkittu yritystoiminnaksi, jonka vuoksi moni yhdistys on joutunut lopettamaan. Tilanne oli 1990-luvulla ristiriitainen, koska rahoittajat edellyttivät omavastuuosuutta ja verottaja samanaikaisesti pyrki tekemään kannattavan toiminnan tyhjäksi. Voittoa ei saanut tuottaa, mikä aiheutti päänvaivaa tilintarkastusta tehdessä. Toiminnan tuloksellisuuden perustelu rahoittajille on niin ikään ollut oma taiteenlajinsa, koska mittariksi kelpuutetaan lähinnä avoimille markkinoille työllistettyjen määrä, jonka pienuus on ollut jatkuvan kritiikin kohteena. Toiminnan lopettaminen on ollut koko ajan uhkana työttömien yhdistyksille.”

Erityisesti hankkeisiin sidotut avustukset alkoivat määritellä yhdistysten toimintaa yhä yksityiskohtaisemmin. Esimerkiksi omatoimisuusavustuksien muuttuminen hankkeisiin liittyviksi työvoimapolitiittisiksi avustuksiksi asetti yhdistysten toiminnalle aikaisempaa tiukemmat raamit, kuten työttömien yhdistyksen aktiivi muistelee (Anteroinen 2012, 55– 66):

”Iso osa yhdistyksen toimintaa ovat tällä hetkellä erilaiset hankkeet ja projektit. Hankkeet alkoivat vuonna 2008, ja sen myötä minusta tehtiin hankevastaava. Vuonna 2008 työvoimapolitiikka muuttui niin, että varsinaiseen toiminnanohjaukseen ei enää myönnetty ELY- keskuksen tukea. Piti olla joku työllisyysnäkökulma ja työntekijöille piti hakea jatkopolku. Tämä ajattelu on nyt yhdistyksessä pääosassa eikä toiminta.”

Yhdistysten identiteetti on alkoi samalla muistuttaa yhä enemmän julkisen sektorin organisaatioita, kuten paikallisyhdistyksen jäsen toteaa (emt., 66):

”Meille tullaan nykyään töihin vain työvoimahallinnon kautta, yhteistyökumppaneita ovat Katulähetys ry, Rikosseuraamuslaitos ja WinNova, jonka kautta järjestyvät mm. keittiöalan näyttötutkinnot. Meillä voi olla myös TET-harjoittelijoita ja työllistämistuella työllistämme kesätyöntekijöitä. Vuonna 2011 teimme kaikkiaan 119 erilaista työsopimusta yhteensä 67 eri henkilön kanssa. Menehän siihen taustatyöhön jo aikaa ja siihen työnjohdolliset asiat vielä päälle. [...] ala on myös ammatillisuudessa: olemme tavallaan työvoimahallinnon ja sosiaalitoimen jatke. Yritämme yhdessä löytää keinot, miten työttömät jatkavat omalla työllisyyspolullaan meillä työskentelyn jälkeen.”

Yhdistykset alkoivat ”elää” yhä voimakkaammin hankkeiden kautta jolloin kyse ei ole pelkästään yksittäisiin hankkeisiin osallistumisesta, vaan samalla koko yhdistyksen olemassaolosta: ”Pakko olisi tulla uusia projekteja ja niihin rahoitusta. Haemme koko ajan uusia tapoja toimia. [...] Niin kauan kuin yhteiskunta meitä tukee, on myös yhdistyksellä toimintaa. Meillä pitääkin olla hyvät väli kaikkialle”, toteaa yhdistysaktiivi. (Emt., 66-67.)

Työttömien yhdistysten identiteetin ja sisällöllisten painopisteiden siirtyminen näkyi konkreettisesti markkinajohtoisten nimien yleistymisenä 2000-luvulla. Tämä liittyi uudenlaiseen asennoitumiseen, joka näkyi työttömyyden fatalistisena hyväksymisenä ja fokuksen siirtymisenä työttömän henkilön työmarkkinavalmiuksiin: ”Ihmisiä pitää tulevaisuudessa yhä tarkemmin kannustaa työnhakuun. Työttömäksi ei kannata jäädä. Heti vaan mukaan toimintaan ja muiden ihmisten pariin, eikä jumiuduta kotiin” (emt., 67). Muutosta kuvaa myös perinteisten yhdistysnimien hylkääminen. Aiemmin nimet perustuivat yleensä paikkakuntaan ja siihen liitettyyn työttömät-sanaan. 2000-luvun aikana nimet alkoivat kuitenkin muuttua. Tämä tapahtui tavallisimmin poistamalla työttömät-sana yhdistyksen nimestä ja korvaamalla se sanoilla ”työnhakijat”, ”aktiivit”, ”työllistämisyhdistys”, ”työvoimareservi”, ”toimijat” tai korvaamalla entinen yhdistysnimi nimellä, joka ei viitannut työttömyyteen lainkaan⁸. (Patentti- ja Rekisterihallitus, Yhdistysnetti, haettu 8. 5.2013.) Samalla myös työttömien yhdistysten identiteetti muuttui ja ne muuttuivat houkuttelevammiksi yhteistyökumppaneiksi niin itse työttömien kuin muidenkin toimijoiden silmissä.

Työttömien yhdistyksille tyypillinen resurssiriippuvuus ja siihen liittyvät muutospaineet olivat muokanneet työttömien yhdistysten toimintaa alusta saakka. Se ei tullut kaikille kuitenkaan yllätyksenä sillä yhdistystoiminnan ja rahoituksen ”viattomuuden” suhteen oli esitetty epäilyksiä jo alusta saakka. Helsinkiläinen työttömien aktiivi toivoi jo vuonna 1994 että ”toiminnassa pyöritettäisiin rahaa mahdollisimman vähän. Lähes kaikki olisi tehtävä vapaaeh-

toistyy. Raha tuo helposti mukaan oman edun tavoittelijoita ja sen on myös valtiovallan keino tehdä järjestöistä kyvyttömiä. Ne antavat rahaa ja tekevät samalla ehdot, joiden mukaan rahaa saa”. (Helsingin Sanomat, 21.1.1994.) Myös keskusjärjestö TVY ry:tä arvosteltiin yhdistyksessä aiemmin toimineen aktiivien toimesta siitä, että ”keskusjärjestö keskittyi liikaa rahan hankintaan ja käyttöön” (Helsingin Sanomat, 17.8.1996).

Työttömien yhdistysten opportunistiset strategiat ja intressit

1990-luvun alkuvuosina työttömien liikkeessä oli vielä spontaanin ja poliittisen protestin piirteitä. Kuitenkin jo ennen 1990-luvun puoliväliä työttömien protestiliikkeitä oli pääosin järjestäytynyt keskusjärjestön alle suomalaiskansallisesti tyypillisesti formaalin organisaatiomallin mukaisiksi rekisteröityneiksi yhdistyksiksi (ks. Siisiäinen 1998, 28). Rekisteröityjen yhdistysten hallitsevan aseman taustalta voi löytää joitain suomalaiselle yhteiskunnalle tyypillisiä selittäviä tekijöitä. Suomalaisten keskuudessa vallitsee ylipäätään korkea keskinäinen luottamus ja suomalaiset ovat samalla luottavaisia yhdistystoiminnan ja sen kautta saatujen vaikutusmahdollisuuksien suhteen (ks. Kankainen 2007). Työttömien yhdistysten rekisteröitymisen taustalla oli myös raadollisemmat syyt, kuten ammattiyhdistysliikkeen omat valtapyrkimykset ja tähän liittyvä painostus. Oikeus tulla huomioonotetuksi työttömien intressien edustajana ja siihen liittyvän taloudellisen tuen mahdollisuus edellyttivät yhdistysmuotoiseen toimintaan liittyvien pelisääntöjen noudattamista. Rekisteröityminen merkitsi kuitenkin samalla keinojen ja liikkumavaran supistumista ja työmarkkinoita häiritsevän toiminnan hylkäämistä. Perinteinen vasemmistolainen näkemys oli Suomessa ollut, että työttömyyttä tulisi hoitaa ennen kaikkea ammattiyhdistysliikkeen kautta. (Siisiäinen ym. 2014, 63.) Hetkellinen mahdollisuusikkuna, joka oli avautunut 1990-luvun alussa työttömien tavoitteille, oli sulkeutunut poliittisten ja yhteiskunnallisten suhdanteiden muututtua. Välillisellekään osallistumiselle korporatiiviseen vallankäyttöön, ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmistopuolueiden tuella, ei ollut enää samanlaista mahdollisuutta. Korkealla pysyttelevä pitkäaikaistyöttömyys oli samanaikaisesti passivoinut työttömien yhdistysten jäsenistöä, jolloin liikkeen oli ryhdyttävä etsimään toiminnalleen uusia strategioita ja ulkoisen tuen muotoja.

Työttömien liikkeet kuuluvat tässä suhteessa samaan ryhmään muiden vähäisillä resursseilla varustettujen liikkeiden kanssa, jotka omaksuttuaan formaalin organisaatiomuodon ja vallitsevat pelisäännöt hukkaavat lopulta vaikutusvaltansa (ks. Piven & Cloward 1979). Työttömien liikkeillä on kuitenkin

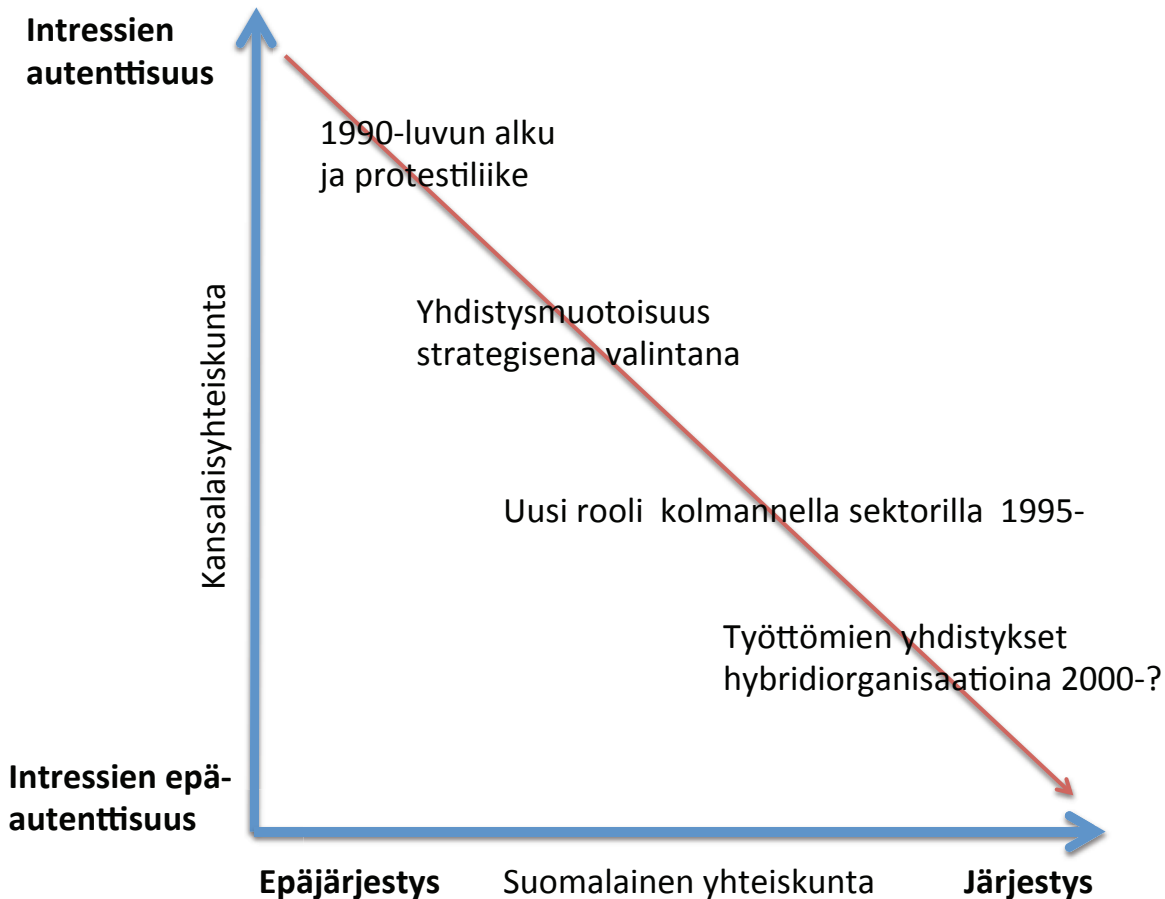
tämän lisäksi myös oma erityinen kollektiivisen toiminnan logiikkansa, joihin liittyviä opportunistisia strategioita ja kollektiivista toimintaa on mahdollista kuvata joidenkin yksinkertaistettujen vaiheiden kautta (Taulukko 1.) Taulukossa yhdistyvät työväenluokkaisten liikkeen tyypillinen kehityskaari (Offe & Wiesenthal 1980), suomalaisten työttömien yhdistyksien historia ja laajempi suomalaisen yhteiskunnan konteksti. Työväenluokkaisten kollektiivisten strategioiden ja suomalaisten työttömien liikkeen välillä on havaittavissa sisällöllinen yhteys, joka palautuu työväenluokkaisten liikkeen heterogeenisiin intresseihin ja systeemiin erityispiirteisiin. Tähän liittyvässä neuvotteluprosessissa opportunistiset ja selviytymiseen liittyvät strategiat ovat olleet omalta osaltaan kytkemässä työttömien yhdistyksiä muuhun yhteiskunnalliseen kehitykseen. Tämä on tarkoittanut samalla sitä, että työttömien yhdistysten mukautuminen kolmannen sektorin muutoksiin on tapahtunut jokseenkin sattumanvaraisesti, osana muuta yhteiskunnallista kehitystä. Toiminnan opportunistinen turvaaminen ulkoisella tuella ei ole tuonut kuitenkaan lopullista turvaa organisaation selviytymiselle jatkossa, vaan on altistanut sen yhteiskunnallisille suhdanteille samalla kun suhde jäsenistöön on muuttunut yhä etäisemmäksi. (Ks. taulukko 1.; Offe & Wiesenthal 1980, 109.)

Työttömien liikkeillä on tässä suhteessa kaksoisasema, mikä tarkoittaa marginaalista asemaa sekä yhteiskunnassa että samanaikaisesti myös itse työväenliikkeen sisällä (vrt. Ruotsin työttömien liikkeen vastaavaan kehitykseen, Linders & Kalander 2007). Työttömien liike olikin 1990-luvun puoliväliin tultaessa menettänyt suuren osan jäsenistönsä tukeen perustuvasta protestipotentiaalista. Ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmistopuolueiden vetäytyessä yhteistyöstä työttömien yhdistysten oli sopeutettava muuttuneisiin olosuhteisiin. Tämä tarkoitti käytännössä protestitoiminnan hylkäämistä ja muuttuvan kolmannen sektorin pelisääntöjen omaksumista yhteisymmärryksessä keskeisten yhteistyökumppanien kuten rahoittajien kanssa.

Kuviossa 2. on kuvattu yksinkertaistettu malli, josta käy ilmi mikä merkitys työttömien liikkeen strategisilla valinnoilla on ollut niiden intresseille ja roolille kansalaisyhteiskunnan toimijoina. Suomalaiselle yhteiskunnalle on historiallisesti ollut tyypillistä tietynlainen järjestykseen perustuva kokonaisuusajattelu, jonka juuret juontuvat maata koetelleisiin syviin kriiseihin (ks. esim. Alapuro 1994, 316 - 317).

Taulukko 1. Työttömyys, yhteiskunnallinen kehitys ja työttömien liikkeen strategiset valinnat.

Sisällöllinen yhteys		Temporaalinen yhteys
	↓	↓
Offe & Wiesenthal	Työttömien yhdistykset Suomessa	Laajempi yhteiskunnallinen konteksti
<p>1. Alkuvaiheessa liikkeen kollektiivinen identiteetti perustuu jäsenistön toimintapotentiaaliin. Toiminta on spontaania ja konfliktihakuista ja organisaation byrokraatisoitumisaste on alhainen.</p> <p>2. Liike on saavuttanut jäsenistön tukeen perustuvaa vaikutusvaltaa. Jatkuva epämuodollinen toiminta kuitenkin alkaa vaarantaa organisaation aseman luotettavana neuvottelukumppanina.</p> <p>3. Liike pyrkii varmistamaan tulevaisuutensa organisoitumalla ja inkorporoitumalla poliittiseen päätöksentekoon. Jäsenistön tuki korvautuu ulkoisella tuella. Samalla organisaation toiminta ammatillistuu ja byrokraatisoituu. Vallitsevia poliittisia käytäntöjä ei enää kyseenalaisteta.</p> <p>4. Liikkeen uudet intressit ja vaatimukset ovat tulosta institutionaalisesta ympäristöstä ja siihen liittyvistä neuvotteluista. Jäsenistön tuki on suurelta osin menetetty.</p> <p>→Tässä vaiheessa organisaatio on täysin riippuvainen ulkoisesta tuesta ja poliittisten suhdanteiden sykleistä.</p>	<p>-suurtyöttömyyttä seurannut protestiliike ja spontaani toiminta</p> <p>-mielenosoitukset</p> <p>-toiminnan poliittinen sisältö ja läheinen suhde ammattiyhdistysliikkeeseen</p> <p>-toiminta perustuu jäsenistön tukeen</p> <p>-yhdistysmuotoinen toiminta strategisena valintana</p> <p>-mielenosoitusten ja samalla jäsenistön tuen hiipuminen</p> <p>-ammattiyhdistysliikkeen tuki vähenee</p> <p>-toiminnan sisältöjen muuttuminen ja varmistaminen ulkoisella tuella</p> <p>-byrokraatisoituminen ja ammatillistuminen</p> <p>-työttömien yhdistysten identiteetti muuttuu</p> <p>-työttömien yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina ja siihen liittyvä toiminnan hybridisoituminen</p> <p>-yhdistysten nimenmuutokset</p> <p>-toiminta koetaan etäiseksi työttömien toimesta</p> <p>-toiminnan vähäinen poliittisuus</p> <p>-korostunut riippuvuus rahoittajien intresseistä</p> <p>→ työttömien yhdistysten identiteetin hahmottamisen vaikeus, kansalaisyhteiskunta-aspektin oheneminen, yleinen legitimitiikkriisi</p>	<p>1990-luvun alun lama</p> <p>-suurtyöttömyys</p> <p>-sosiaalipolitiikan leikkaukset</p> <p>-tulopolitiikan sopeuttaminen</p> <p>-Kokoomuksen ja Keskustan yhteistyö</p> <p>1995-2003</p> <p>-lamasta toipuminen ja julkisen talouden vakauttaminen</p> <p>-Sosiaalidemokraattien ja Kokoomuksen yhteistyö</p> <p>-yhdistykset työttömyyden hoitajina, samanaikainen työttömyyden hoidon ”liudentuminen” kolmannelle sektorille</p> <p>2003-</p> <p>-vuodesta 2008 alkanut ja yhä jatkuva talouden taantuminen</p> <p>-taantumana näkyminen kolmannelle sektorilla</p>

Kuvio 2. Työttömien yhdistysten trajektori kansalaisyhteiskunnan toimijoina.

Tämä sisäisen järjestyksen eetos heijastuu omalta osaltaan myös käsityksiin työttömyydestä, jolloin suhtautuminen työttömyyteen yhteiskunnallisena ongelmana on saanut yhteiskunnalliseen vakauteen ja kurinpitoon liittyviä tulkintoja (ks. Alapuro 1994, 319; Kettunen 1992, 153–155). Saadakseen ylipäätään legitiimin aseman työttömien intressien edustajana, työttömien liikkeen oli Suomessa valittava toimintamuodokseen säännelty rekisteröity yhdistys (ks. Siisiäinen ym. 2014, 63). Samalla liike tuli kytkeytyä osaksi muun yhteiskunnan ja kolmannen sektorin yleisempää ja järjestyksen ideaaliin nojaavaa kehitystä.

Kolmannen sektorin muutoksista ja sen vaikutuksista ei kuitenkaan ole työttömien liikkeessä käyty juurikaan keskustelua, vaan kaikki yhdistysten selviytymiseksi annettu tuki on hyväksytty jokseenkin suoralta kädeltä. Tähän liittyviä opportunistia strategioita ei kuitenkaan pidä tulkita pejoratiivisessa mielessä, vaan rationaalisena valintana tilanteessa, jossa vähäiset resurssit rajoittavat mahdollisuuksia ja samalla ohjaavat toimintaa (ks. Offe & Wiesen-thal 1980). Työttömien yhdistykset ovat onnistuneet löytämään oman roolinsa ja inkorporoitumaan osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tämän kokonaisproses-

sin aikana yhdistysten intressit ja liittolaiset ovat kuitenkin muuttuneet, mikä on lopulta johtanut niiden identiteetin epämääräisyyteen kansalaisyhteiskunnan toimijoina, niin itse työttömien, viranomaisten kuin muidenkin silmissä.

Pohdintaa – työttömyyden politiikan mahdollisuus

Yhteiskunnallisten ongelmien (kuten työttömyyden) monitasoinen ”hajautuminen” poliittisen päätöksenteon ytimeistä kansalaisyhteiskunnan alueelle voi merkitä myös ongelmien kokonaisvaltaisempaa depolitisoitumista. Työttömien liikkeen intressit ovatkin Suomessa suodattuneet monella eri tasolla. Vaarana on tällöin se, että työttömyyteen kohdistuva huomio ei enää kiinnity työttömien objektiiviseen asemaan, vaan työttömien ongelmat määrittyvät aina ehdollisesti, osana laajempia yhteiskunnallisia muutoksia, taloudellisia toimenpiteitä ja tärkeiden liittolaisten intressejä. Työttömien yhdistysten mahdolliset hybridiset piirteet liittyvät kolmannen sektorin yleisempään muutokseen ja näkyvät niiden toiminnan sisällöllisinä muutoksina. Tämä on näkynyt samalla alkuajan edunvalvonnan ja poliittisen toiminnan vähenemisenä ja korvautumisena palvelu-, työllistämisen- ja koulutustoiminnalla. (Ks. esim. Luhtakallio & Siisiäinen 2012, 121–125.) Tämä on merkinnyt toiminnan ammatillistumista ja markkinaehtoistumista ja tarkoittanut samalla sektorirajat ylittävien toimintamallien omaksumista. Toiminnan jäsenperustainen tuki on korvautunut samanaikaisesti ulkoisella tuella, mikä on tarkoittanut käytännössä rahallista tukea. Samalla työttömien yhdistysten toiminnasta on tullut vastikkeellista, josta on seurannut toimintaan liittyvä tilivelvollisuus ja tähän liittyvä tiukentunut kontrolli. Tämä ei enää kuitenkaan vastaa kolmannen sektorin ideaalia siltä osin, että toiminnan rahoittajat pystyvät käytännössä vaikuttamaan merkittävästi yhdistysten toimintaan (ks. Helander 1998; Salamon & Anheier 1998).

Työttömyys yhteiskunnallisena ongelmana on Suomessa depolitisoitunut myös liudentumalla osaksi hyvinvointivaltion kontekstissa harjoitettavaa yleisempää sosiaalipolitiikkaa ja siihen liittyvää kolmannen sektorin uudenlaista roolia, jotka taas ovat vuorostaan yhä enemmän alisteisia talouspolitiikalle. Taipumuksena on tällöin nähdä yhteiskunnalliset ongelmat, kuten työttömyys, vain teknisenä ongelmana, varsinaisen ideologisen aspektin ja poliittisen keskustelun jäädessä sivuosaan (ks. Cinalli & Füglistner 2010, 74). Tällöin työttömyys näyttäytyy väliaikaisena, ohimeneviin taloussuhdanteisiin liittyvänä itsekorjautuvana ilmiönä, joka koskettaa ihmisiä vain tilapäisesti. Suora vaikuttaminen työttömyyteen vaatisikin työttömien liikkeelle tunnustettua asemaa poliittisen ja taloudellisen päätöksenteon ytimessä, mitä pidetään yleisesti epä-

realistisena tavoitteena. Työttömien intressien ”ehdollisuuden viitekehys” on tässä suhteessa systeeminen ilmiö, jolloin työttömien intressit välittyvät tai suodattuvat aina jossain määrin joko osana laajempaa yhteiskuntapolitiikkaa, taloutta tai muiden intressien kautta. Tämä ei ole omiaan tukemaan työttömien kollektiivisen identiteetin muodostumista eikä myöskään muodosta työttömien ja työttömien tavoitteita tukeville organisaatioille ja liikkeille legitiimiä asemaa niin itse työttömien, kuin lopulta muidenkaan toimijoiden silmissä. (Ks. esim. Berclaz ym. 2012, 239.) Pelkkä muodollinen inkorporoituminen yhteiskuntaan ei siten vielä takaa erilaisista lähtökohdista toimiville yhteiskunnallisille ryhmille yhtäläisiä vaikutusmahdollisuuksia. Poliittinen toiminta onkin mahdollista vain siinä määrin, kuin työttömien liikkeillä on kulloisessakin tilanteessa niitä resursseja, jotka mahdollistavat aidon strategisen valintatilanteen. Tällöin päätetään joko toimintaan osallistumisesta tai siitä kieltäytymisestä, ilman että valinnoista muodostuu aina elämän tai kuoleman kysymyksiä. Kysymys on lopulta myös oikeudenmukaisuudesta ja yhteiskunnallisesta vakaudesta.

Viitteet

- 1 Kirjoittaja on toiminut akatemiahankkeen tutkimusavustajana.
- 2 Oikeasti toiminnassa olleiden yhdistysten määrää on vaikea arvioida, sillä Patentti- ja Rekisterihallituksen hallinnoimaan yhdistysrekisteriin ilmoitettiin tänä aikana myös paljon yhdistyksiä, joita oli perustettu esimerkiksi vain ulkopuolisen rahoituksen hankkimista ajatellen. Asiaa mutkistaa vielä se, että monet aktiiviset toimijat saattoivat perustaa useampia yhdistyksiä. Todennäköisesti ns. paperiyhdistyksiä yhdistysten joukossa on siis jonkin verran.
- 3 Ne yhdistykset jotka eivät sopeutuneet tähän muutokseen, eivät välttämättä lopettaneet kokonaan toimintaansa vaan jatkoivat pienimuotoista harrastus- ja virkistystoimintaa vapaaehtois pohjalta. Keskusjärjestöä arvosteltiin mm. siitä, että ”jäsenmaksun vastikkeeksi Karenssisanommat ja vuosikokoukset ovat TVY ry:n ainoa tarjonta paikallisyhdistyksille ja kentälle” (Karenssisanommat 1995/1). ”TVY ja sen jäsenyhdistykset järjestävät monenlaista kivaa puuhastelua. [...] Onko TVY itse yksi este työttömyysongelman ratkaisulle?”. (Helsingin Sanomat, 02.7.1997.) Keskusjärjestöä syytettiin myös siitä, että se keskittyi ainoastaan työttömyyden seurausten hoitoon, eikä itse työttömyysongelmaan (Helsingin Sanomat, 12.7.1997).
- 4 Euroopan Unionin korostettua kumppanuuden merkitystä kansalaisjärjestöt alkoivat olla myös taloudellisesti merkittäviä toimijoita. Ne toivat paikalliseen ja alueelliseen toimintaan rahaa EU:sta ja sen rakennerahastoista. (Ks. Möttönen 2005, 21-22.)
- 5 TVY ry:n puheenjohtaja Lea Karjalainen 2.8.2012 haastattelussa: ”kierrätystoiminta oli kultasuoni työttömien yhdistyksille aikavälillä 1998–2005. Vuonna 2005 EU-direktiivi sitten teki toiminnasta lopun. Tähän tuli varmistus vuonna 2012 jolloin ns. uudelleenkäyttömahdollisuus menetettiin. Toiminta ei siis ole enää yhdistyksille mahdollista”.
- 6 Keskeisiä lakimuutoksia ovat olleet tässä suhteessa työmarkkinatuen käyttöönotto (1994),

toimeentulotuen sanktiot (1996), työvoimapalvelujen uudistaminen, siihen liittyvät työnhakusuunnitelmat ja yhdistelmätuki (1998), kuntouttava työtoiminta, työvoiman palvelukeskukset ja työvalmentajat (2000–2003), laki sosiaalisista yrityksistä (2004) ja työmarkkinatukeen liittyvä aktivointi (2006) (Julkunen 2006, 206–210; Julkunen 2013, 37).

- 7 Nuorten houkuttelevuus yhdistystoimintaan on ylipäänsä vaikeaa, sillä nuoret ovat harvoin edes tietoisia yhdistysten toiminnasta (ks. Siisiäinen 2014, 91–125).
- 8 Esimerkkejä tyypillisistä muutoksista ovat Haukiputaan Työttömät ry, josta tuli Haukiputaan Työnhakijat ry, Korpilahden Työttömät ry josta tuli Korpilahden Työllistämisyhdistys ry, Nurmeksien Seudun Työttömät ry josta tuli Nurmeksien Seudun Aktiiviset Työnhakijat, Kuhmoisten työttömät ry josta tuli Kuhmoisten Työvoimareservi ry ja Länsi-Helsingin Työttömät ry josta tuli Horisontti Team ry. (Patentti- ja Rekisterihallitus, Yhdistysnetti, haettu 8.5.2013.)

Kirjallisuus

- Alapuro, Risto (1994). *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933*. Porvoo: WSOY.
- Anteroinen, Ari (2012). *1992-2012: 20 vuotta toimintaa, työtä ja ohjausta*. Rauman Seudun Työttömät Ry: Lalli oy.
- Berclaz, Michel, Katarina Füglistner, & Marco Giugni (2012). Political Opportunities and the Mobilization of the Unemployed in Switzerland. Teoksessa Didier Chabanet & Jean Faniel (toim.) *The Mobilization of the Unemployed in Europe. From Acquiescence to Protest?* New York: Palgrave Macmillan, 221-246.
- Blom, Raimo & Martti Siisiäinen (1992). *Politiikan sosiologia*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopiston Monistuskeskus.
- Billis, David (2010). From welfare bureaucracies to welfare hybrids. Teoksessa, David Billis (toim.) *Hybrid Organizations and the Third Sector. Challenges for Practice, Theory and Policy*. Hampshire & New York: Palgrave & McMillan, 3-24.
- Bubb, Stephen (2007). *Transforming Our Public Services Through the Third Sector*, London: AVECO.
- Cinalli, Manlio & Katharina Füglistner (2010). Networks and Political Contention over Unemployment: A Comparison of Britain, Germany, and Switzerland. Teoksessa Marco Giugni (toim.) *The Contentious Politics of Unemployment in Europe. Welfare States and Political Opportunities*. New York: Palgrave Macmillan, 70-93.
- Chabanet, Didier & Jean Faniel (toim.) (2012). *The Mobilization of the Unemployed in Europe. From Acquiescence to Protest?* New York: Palgrave MacMillan.
- Giddens, Anthony (1998). *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Oxford: Polity Press.
- Ciugni, Marco (toim.) (2010) *The Contentious Politics of Unemployment in Europe. Welfare States and Political Opportunities*. New York: Palgrave Macmillan
- Harju, Aaro (2000) Uusi työ- projekti työllisyyden tutkimus- ja kehittämishankkeena. Teoksessa *Uusi työ- kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti Kohti Uutta Työtä*. Helsinki: Nuorisoyhteistyö Allianssin, Suomen Liikunta ja Urheilun sekä sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Uusi Työ- projekti, 11-52.
- Harris, Margaret (2010). Third sector organizations in a contradictory policy environment. Teoksessa, David Billis (toim.) *Hybrid Organizations and the Third Sector. Challenges for Practice, Theory and Policy*. Hampshire & New York: Palgrave & McMillan, 25-45.
- Haugh, Helen. & Michael. Kitson, (2007) *The third way and the third sector: New labour's eco-*

- conomic policy and the social economy. *Cambridge Journal of Economics*, 31, 973-994.
- Helander, Voitto (1998). *Kolmas sektori. Käsitteistöä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ilmonen, Kaj (2006). Suomalainen kansalaisyhteiskunta ja yhteiskunnallinen muutos 1990-luvun lopulla. Teoksessa Risto Heiskala, & Eeva Luhtakallio (toim.). *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Tampere: Tammer-paino Oy, 105-130.
- Julkunen, Raija (2006). *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, Raija (2013). Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Kesitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: THL, 21-44.
- Kankainen, Tomi (2007). *Yhdistykset, instituutiot ja luottamus*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Kettunen, Pauli (1992). Palkkatyö ja pohjoismainen kansanvalta Suomessa. Teoksessa Mikko Majander (toim.) *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1992*, Helsinki, 133-161.
- Kortelainen, Satu (2012) *Jyvässeudun Työttömät ry. 20-vuotishistoriikki*. (pdf) <http://www.tvy.fi/historiaa/JyvasseudunTyottomat20v.pdf>
- Laine, Markus & Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (2007). Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria, teoksessa Markus Laine & Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) *Tapaustutkimuksen Taito*. Helsinki: Yliopistopaino, 5-38.
- Lindblom, Charles. (1977). *Politics and Markets*. New York: Basic Books.
- Linders, Annulla & Marina Kalandar (2007). The Construction and Mobilization of Unemployed Interests: The Case of Sweden in 1990s. *Qual Sociol* (2007) 30:417-437.
- Luhtakallio, Eeva & Martti Siisiäinen (2012). The Movement of the Unemployed in Finland. Teoksessa Didier Chabanet & Jean Faniel (toim.) *The Mobilization of the Unemployed in Europe. From Acquiescence to Protest?* New York: Palgrave Macmillan, 109-129.
- Lyytinen, Sanna (2002). Kymmenen vuotta työttömien hyväksi. Turun Seudun Työttömät ry Kymmenen vuotta. Sanna Lyytinen ja TST ry:n historiikkiryhmä, Suomi. <http://www.tvy.fi/historiaa/TurunSeudunTyottomat1992-2002.pdf>.
- Matthies, Aila-Leena 2007. Toisenlainen kolmas sektori. Pohjoismaiden sosiaali- ja terveysjärjestöt tutkimuksen valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:1, 57-71.
- Möttönen, Sakari & Sakari Niemelä (2005). Kansalaisyhteiskunnan synty ja kehitys. Teoksessa Sakari Möttönen, & Jorma Niemelä,. *Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Nylund, Marianne (2000). *Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A study of shelf-help groups and Volunteers*. Helsinki: Suomen sosiaali- ja terveys ry.
- Offe, Claus & Helmut Wessenthal (1980). Two logics of collective action: theoretical notes on social class and organizational form. *Political Power and Social Theory, Volume 1*, 67-115.
- ri 2012. Helsinki: Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Piven, Frances Fox & Richard A. Cloward (1979). *Poor People's Movements: Why They Succeed, How They Fail*. New York: Vintage Books.
- Ruuskanen, Petri & Kirsikka Selander & Timo Anttila (2013). *Palkkatyössä kolmannella sektorilla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, työ ja yrittäjyys 20/2013*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Ruusuvirta, Minna & Pasi Saukkonen (2010). Etsitään dynaamisia ja asiakaspalveluhenkisiä monitaitajia. Teoksessa Nelli Koivisto & Kai Lehikoinen & Riitta Pasanen-Willberg & Minna Ruusuvirta & Pasi Saukkonen & Pirita Tolvanen & Arsi Veikkolainen (toim.) (2010). *Kolmannella lähteellä. Hyvinvointipalveluja kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön aloilta*. Kokos julkaisuja

- 1, Helsinki: Kolmas Lähde- koordinaatiohanke, 156-164.
- Salamon, Lester & Helmut K. Anheier (1998). Social Origins of Civil Society: Explaining the Non-profit sector Cross-Nationally. *Voluntas* 9 (3), 213-248.
- Saukkonen, Pasi (2013). Kolmas sektori – vanha ja uusi. *Kansalaisyhteiskunta* 1 (2013), 6-31.
- Siisiäinen, Martti (1986). *Intressit, yhdistyslaitos ja poliittisen järjestelmän vakaisuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston monistuskeskus ja Kirjapaino Kari Oy.
- Siisiäinen; Martti (1998). Vapaaehtoiset organisaatiot ja taistelu luokista. Teoksessa Petri Kinunen, & Raimo Laitinen (toim.) *Näkymätön kolmas Sektori*. Helsinki: Hakapaino Oy. 23-40.
- Siisiäinen, Martti & Tomi Kankainen & Eeva Luhtakallio (2014). Työttömien liike. Teoksessa Kirsti Lempiäinen & Tiina Silvasti (toim.) *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 52-90.
- Tiihonen, Seppo (2000). *From Uniform Administration to Governance and Management Diversity. Reforming State Functions and Public Administration in Finland*. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Wrede, Georg. Henrik. (2006) Kuka omistaa aatteellisen yhdistyksen projektit? Projektiarviointi aatteellisen yhdistyksen näkökulmasta. Teoksessa Kantala, Kati & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektiyhteiskunnan käänttöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus. 87-104.
- Yin, Robert K. (2009). *Case Study Research. Design and Methods*. Volume 5. Thousand Oaks, California: Sage.

Muut lähteet

- Helsingin Sanomien sähköiset arkistot 1990-1999. Luettu 30.03.2014. <http://www.hs.fi/paivanlehti/arkisto/>
- Karenssisanomien* 1983-2012. Työttömien valtakunnallisen yhteistoimintajärjestö TVY ry:n jäsenlehti.
- Karjalainen, Lea: haastattelu, TVY ry:n toimitilat, Helsinki. 02.08.2012 & 28.03.2013.
- Patentti- ja Rekisterihallituksen yhdistysrekisteri. (haettu 20.04.2013), <http://yhdistysrekisteri.prh.fi/ryhaku.htx>
- Työ- ja Elinkeinoministeriö. Koonti työttömyydestä ajalta 1990 - 2012, saatu Keski-Suomen ELY-keskukselta 11.9.2012.
- Työttömien valtakunnallisen yhteistoimintajärjestö TVY ry:n hallituksen kokousten pöytäkirjat 1994 - 1999.